

Usmena povijest koju neki autori smatraju prvom povijesnom disciplinom (“the first kind of history”, Paul Thompson, *The Voice of the Past: Oral History*, Oxford, 1978.) služila je ranim povjesničarima kao jedan od glavnih načina prikupljanja spoznaja o povijesnim događanjima. Tukidid u svome djelu “Peloponeski ratovi” piše da je opisivao samo ono “o čemu sam nazočio ili o čemu su me drugi potanko obavijestili do najmanjih pojedinosti”. Sve do 19. stoljeća ovakav način rada povjesničara sa živim dokumentima bio je uobičajen, međutim, tijekom 19. stoljeća historiografija se sve više okreće pisanim izvorima. Bila je to s jedne strane posljedica sve veće raširenosti pismenosti i pisanih dokumenata u novovjekovnim društvima, a s druge strane posljedica razvoja historiografije koja je tijekom 17. i 18. stoljeća razvila i usavršila metode kritike povijesnih izvora te prihvatila empiričku metodu u povijesnim znanostima utemeljenu prvenstveno na istraživanju pisanih izvora. Ovakav pogled na metodologiju povijesne znanosti uobličen je u djelu poznatog njemačkog povjesničara Leopolda Rankea koji je prvi sustavno primijenio kritički pristup (pisanim) izvorima.

Do ponovne pojave usmene povijesti dolazi u drugoj polovici 20. stoljeća najprije u američkoj i britanskoj, a zatim i u ostalim velikim historiografijama, nakon što se u historiografiji došlo do spoznaje o nedostatnosti tradicionalne, klasične “pripovjedne povijesti” usmjerene, prije svega, na istraživanje pojavne strane političke povijesti i potrebe za širenjem povijesnog pogleda na sadržajnom i metodološkom planu radi spoznaje dubinskih struktura i mehanizama povijesnih procesa. Uslijed novih strujanja u povijesnim znanostima usmena povijest tijekom 1970-ih i 1980-ih zauzima sve značajnije mjesto u istraživanjima različitih aspekata društvene povijesti kao prvorazredna metoda za upoznavanje s povijesnom stvarnošću malih ljudi za koju su pisana svjedočanstva rijetka. Usmena povijest se prije svega koristi u rekonstrukciji povijesti odozdo (*history from below*) čiji subjekt promatranja su osobna iskustva i perspektiva običnih ljudi koji su do tada bili izvan interesa historiografije, a unutar koje se posebna pažnja posvećuje istraživanju marginaliziranih društvenih skupina – žena, radnika, seljaka, kulturnih, etničkih i vjerskih manjina itd. Usmena povijest se osim toga pokazala i kao izvanredan izvor za proučavanje prirode društvenog pamćenja te individualnog i kolektivnog sjećanja. Ovakav pristup sjećanjima kao predmetu istraživanja usmene povijesti pojedini autori su zagovarali još od početka 1970-ih (Michael Frisch, Alessandro Portelli i dr.), upozoravajući da su osobna sjećanja pojedinaca formirana pod utjecajem društvenih odnosa, ideologije i kulture. Tako je razvoj historiografije u proteklih pedeset godina doveo danas do posve drugačijeg pogleda na ulogu i svrhu usmene povijesti u povijesnim znanostima u odnosu na njezina stajališta iz sredine 20. stoljeća.

Bilježenje i analiza usmenih svjedočanstava posebno se pokazalo kao koristan izvor u istraživanju povijesti lokalnih zajednica. Upravo će prvi poticaji ponovnom prihvaćanju usmene povijesti u britanskoj historiografiji tijekom 1950-ih doći iz redova povjesničara koji su istraživali povijest lokalnih zajednica (npr. Laurence Dopson, "Old people as sources of history", *Amateur Historian*, 3, no. 4 (1957), 150–2.), te povjesničara koji su se bavili istraživanjem narodnih tradicija koje su postupno počele nestajati iz sjećanja ljudi (stoga se ističe da je usmena povijest kao metoda preuzeta iz etnografije). Usmena povijest u istraživanju povijesti lokalnih zajednica može koristiti ne samo kao nadopuna dostupnim pisanim izvorima (dokumenti, novine itd.) i jedan od načina njihove provjere, već i kao pomoć pri rekonstrukciji prošlosti i načina na koji su ljudi interpretirali prošlost (što su mislili i osjećali, što su vjerovali da čine i zašto, što su htjeli učiniti i što sada misle da su učinili). Na navedeni način usmena povijest nam može pomoći u shvaćanju složenosti određenih povijesnih događaja i razumijevanju različitih perspektiva koje su postojale u vrijeme kada se događaj zbilo, ali nam također može pomoći i u boljem shvaćanju društvenih i socijalnih struktura i odnosa u lokalnoj zajednici u određenom povijesnom razdoblju.

Kod istraživanja metodom usmene povijesti valja uzeti u obzir i njezina ograničenja i nedostatke. Osobna sjećanja su nepouzdana i subjektivna zbog ograničenja ljudskog zapažanja i pamćenja. Dodatni problem predstavlja i selektivno konstruiranje pamćenja, odnosno sklonost ljudi da prilagođavaju svoje pamćenje određenim predrasudama i pretpostavkama pri čemu posebno važnu ulogu imaju opće prihvaćena mišljenja o pojedinim društvenim i ostalim pitanjima. Konačno, svaki iskaz predstavlja osobno iskustvo pripovjedača koji će svjesno spomenuti određene događaje, a druge ispustiti kako bi objasnio svoje viđenje prošlosti prilagođene njegovom životnom iskustvu. Unatoč svim spomenutim nedostacima, usmena povijest može zajedno sa ostalim izvorima biti vrlo korisna u istraživanju naše nedavne prošlosti, prije svega kao jedan od načina provjere podataka do kojih smo došli iz drugih izvora, ali i kao glavni izvor informacija za neke događaje o kojima ne postoje drugi izvori. Pri tom valja istaknuti još jedan razlog zašto danas, kada imamo bogatstvo pisanih izvora, pribjegavamo usmenoj povijesti i tom načinu prikupljanja informacija. U 20. stoljeću imali smo društveno-političke sustave u kojima se nije moglo slobodno pisati i govoriti, a pogotovo ne ono što nosiocima vlasti u tim totalitarnim sustavima nije odgovaralo, jer bi u suprotnome bila ugrožena egzistencija, ponekad i život kritičara režima, a često su takvi pojedinci završavali u zatvorima. Upravo iz svih ovih navedenih razloga odlučili smo u časopisu objavljivati i intervju s pojedincima koji su bili sudionici ili svjedoci proš-

lih događaja i zbivanja u našem kraju, a kako bi sačuvali njihova svjedočanstva od zaborava. Ujedno se nadamo da ćemo na ovaj način potaknuti interes za ovakav vid povijesnih istraživanja kako bismo što bolje očuvali sjećanja ne samo na našu prošlost, već i na našu suvremenost.¹

Uz objavljivanje intervjua kao izvora za daljnja povijesna istraživanja, u časopisu smo odlučili objavljivati i intervjue s povjesničarima čije područje istraživanja je Varaždin i šira regija. Ovi intervjui imati će drugačiju svrhu - oni će biti posvećeni problemima i pitanjima naše lokalne historiografije. Kroz njihovo objavljivanje želimo s jedne strane otvoriti prostor za razmjenu ideja, mišljenja i stavova povjesničara o historiografiji našega prostora, a s druge strane potaknuti raspravu o smjerovima njezina daljnjeg razvoja.

Varaždin je 1970-ih mogao postati sveučilišni grad. Razgovor s prof. emeritus Franjom Ružom

Ivan Obadić, MSc
Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet u Zagrebu
iobadic@gmail.com

Za naš prvi intervju razgovarali smo s prof. emeritus Franjom Ružom koji je u proteklih pet desetljeća bio aktivan sudionik u znanstveno-obrazovnom, društvenom, kulturnom i političkom životu grada Varaždina. Profesor Franjo Ruža rođen je 26. listopada 1931. godine u Svetom Roku (danas Novo Selo Rok) u Međimurju. Nižu gimnaziju i Srednju ekonomsku školu završio je u Čakovcu nakon čega se upisao na Ekonomski fakultet u Zagrebu na kojemu je diplomirao 1958., a doktorirao 1973. godine. Do

¹ Preporučena literatura (koja je konzultirana i u pisanju ovoga teksta): *Kultura pamćenja i historija* (ur. Maja BRKLJAČIĆ, Sandra PRENDA), Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006., str. 7.-45., 169.-196.; *Kultura sjećanja: povijesni lomovi i svladavanje prošlosti* (ur. Tihomir CIPEK, Olivera MILOSAVLJEVIĆ), Zagreb: Disput, 2007.; Suzana LEČEK, "Usmena povijest - povijest ili etnologija?: mogućnosti suradnje povjesničara i etnologa", *Časopis za suvremenu povijest*, 33/1 (2001.), str. 149.-154., 199.-200.; Nicholas MARINER, "Oral History: From Fact Finding to History Shaping", *Historia*, 14 (2005), str. 59.-69.; Paul STRADLING, *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*, Zagreb: Srednja Europa, 2003., str. 211.-225.; *The oral history reader* (ur. Robert PERKS, Thomson ALISTAIR), London – New York: Routledge, 1998., poglavlja: Introduction, 2, 4, 5, 9, 10, 16, 24, 26, 27, 30, 32; Paul THOMPSON, *The voice of the past: oral history*, Oxford: Oxford University Press, 2000 [1978], str. 190.-245., 265.-308.

Internet stranice: Making History – The Changing face of the profession in Britain – The making of oral history: http://www.history.ac.uk/makinghistory/resources/articles/oral_history.html; Oral History Society: <http://www.oralhistory.org.uk/index.php>; Oral History Education: <http://oralhistoryeducation.com/> (pristup 25. 10. 2010.).

Vidi još: Documenta: <http://www.documenta.hr/documenta/>; Countdown to Millenium – An oral history collection project: <http://www.tcomschool.ohiou.edu/cdtm/whatis.htm> (pristup 25. 10. 2010.).

1962. profesor Ruža je radio u Čakovcu, prvo u industriji, zatim u državnoj upravi, te naposljetku u srednjoj školi nakon čega prelazi u Višu ekonomsku školu (od 1974. Fakultet organizacije i informatike) u Varaždinu gdje ostaje do umirovljenja 2002. godine. Za sveučilišnog profesora u zvanju izvanrednog profesora izabran je 1974., za redovitog profesora je biran 1980. godine, dok je u trajno zvanje redovitog profesora bio izabran 1999., a 2005. je imenovan u počasno zvanje profesor *emeritus*.

Tijekom svog četrdesetogodišnjeg rada kao visokoškolskog djelatnika prof. Ruža je vršio više odgovornih dužnosti. Za direktora Više ekonomske škole izabran je u studijskoj godini 1969./70., te ponovno 1974. godine sa zadaćom da radi na prerastanju Više ekonomske škole u Fakultet organizacije i informatike. U prosincu iste godine izabran je za prvog dekana FOI-a čiju dužnost obavlja do 1976., drugi puta u mandatu od 1978. do 1980. godine, a treći puta akademske godine 1987./88. (u međuvremenu je obavljao i dužnost prodekana). Početkom 1980-ih radio je na osnivanju poslijediplomskog studija na FOI-u čiji je bio voditelj prvih pet godina, a nakon toga je u dva mandata (1997. - 2001.) bio predstojnik Katedre za ekonomiju (kasnije Katedra za gospodarstvo). Pored spomenutih dužnosti na Fakultetu, profesor Ruža je bio i član u različitim tijelima Sveučilišta u Zagrebu (Znanstveno-nastavnog vijeća, Skupštine Sveučilišta, Odbora za razvoj Sveučilišta). Tijekom svoje akademske karijere profesor Ruža je objavio više knjiga (kao autor ili koautor), skripti, priloga udžbenicima, znanstvenih i stručnih članaka, te je bio urednik i pokretač izdavanja više knjiga i časopisa. Bio je voditelj više znanstvenih skupova i savjetovanja, pri čemu je potrebno istaknuti da je bio predsjednik Organizacijskog odbora znanstvenog skupa posvećenog 800-toj obljetnici prvog spomena grada Varaždina održanog 1981. godine pod pokroviteljstvom tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Neposredan rezultat ovog skupa, osim tiskanja monumentalnog "Varaždinskog zbornika 1181. - 1981." bilo je i osnivanje Zavoda za znanstveni rad JAZU (HAZU) u Varaždinu 1983. godine za čijeg je prvog upravitelja izabran upravo profesor Ruža (na toj dužnosti ostaje sve do 1993. godine). Uz svestrani znanstveni rad, profesor Ruža je aktivno sudjelovao i u ostalim područjima kulturnog, društvenog i političkog života Varaždina. Pet godina je bio predsjednik Organizacijskog odbora Varaždinskih baroknih večeri, od 1997. do 2001. bio je član Gradskog vijeća Grada Varaždina, a sudjelovao je u radu i brojnih odbora, komisija kao i drugih kulturnih i obrazovnih institucija u Varaždinu i Varaždinskoj županiji. Za svoj rad dobitnik je više odličja i priznanja između kojih je potrebno istaknuti "Priznanje zaslužnom profesoru" Sveučilišta u Zagrebu te 1998. godine "Nagradu za životno djelo Grada Varaždina" za svoj rad na razvoju znanosti i visokog školstva.

Profesore Ruža, Vi ste u Varaždin došli kada se osnivala Viša ekonomska škola (VEŠ) 1962. godine. Iako ste o tome pisali u nekoliko navrata, da li bi nam mogli dodatno pojasniti otkuda je krenula inicijativa za osnivanje VEŠ-a?

Osnivanje VEŠ-a, i općenito viših škola, valja promatrati u svjetlu događaja u Hrvatskoj u širem smislu, mislim ovdje na promjene u visokom školstvu. To je bilo vrijeme decentralizacije i disperzije sveučilišnog života općenito. Do tada jedinstveno Zagrebačko sveučilište moralo se dijeliti, a osnivaju se sveučilišta u Splitu, Osijeku i Rijeci. Išlo se postupno, prvo su se osnivale više škole, a kada su se ispunili uvjeti osnovali su se fakulteti dok se konačno nisu stvorili uvjeti za osnivanje novih sveučilišta. Tako je i u Varaždinu osnovan VEŠ. U to vrijeme je sekretar Kotarskog komiteta partije bio Stjepan Ivić. On je htio da Varaždin ne zaostaje za ova četiri spomenuta grada koji su i danas vodeći gradovi u Hrvatskoj. Njegovom inicijativom je osnovan VEŠ. Doduše, u Varaždinu su već od ranije postojali Viša tekstilna škola i Centar za izvanredni ekonomski studij Ekonomskog fakulteta u Zagrebu pri Radničkom sveučilištu. Ivić je osobno uzeo jednog čovjeka iz VIS-a, bio je to prof. Mladen Habek, i dao mu zadatak da iz tog Centra osnuje višu ekonomsku školu. Tako je 1962. osnovan VEŠ. Da bi to sve imalo svoju zakonsku formu, Kotarski narodni odbor Varaždin je imenovao "Odbor za vršenje priprema za otvaranje Više ekonomske škole Varaždin". U odboru su bili prof. Mladen Habek kao direktor Centra za ekonomski studij, Vladimir Žagar, Juraj Martinčević i Vinko Ožeg. Sve je zapravo vodio prof. Habek u dogovoru sa Stjepanom Ivićem osobno. Oni su uspjeli na početku prve studijske godine 1962/63. okupiti nas devetoro izabranih profesora, a iduće studijske godine već nas je bilo dvanaestoro.

Kako je dalje tekao razvoj VEŠ-a i kako se uspjelo u školi stvoriti preduvjete za kasnije osnivanje Fakulteta organizacije i informatike?

Za daljnji razvoj VEŠ-a bila je povoljna okolnost što je Varaždin stvorio uvjete da se rad škole temelji na profesorima koji su bili stalno zaposleni samo u školi i što je grad osigurao stanove za profesore koji su došli izvana živjeti u Varaždin. To je bila naša prednost za razliku od ostalih takvih škola koje su svoj rad temeljile na gostujućim predavačima koji nisu svoju sudbinu vezali uz škole, pa nisu imali interes za njihov razvoj. Takvih primjera smo uostalom imali i u Varaždinu. Prostor je, također, osiguran u zgradi gdje je Fakultet i danas. U početku smo imali samo dvije dvorane i dva kabineta, ali kada su se nakon dvije godine sudovi preselili u novu zgradu, VEŠ je dobio na raspolaganje cijelu zgradu. Doduše zgrada je bila u derutnom stanju, ali je škola postupno uredila prostore, a kasnije ih i proširila za potrebe Fakulteta. O osnivanju fakulteta se počelo razmišljati

oko 1965. godine. Mlađi profesori su počeli pripremati doktorate da bi se stvorili kadrovski uvjeti za budući fakultet, postupno smo angažirali profesore iz Zagreba i Osijeka od kojih su se neki kasnije doselili u Varaždin i postali stalni profesori u školi. Prvih deset godina, mislim da se škola razvijala normalno tako da je u konačnici došlo do osnivanja Fakulteta, ali su u međuvremenu nastali politički i društveni problemi u Hrvatskoj koji su dotakli i nas u Višoj ekonomskoj školi. Ne samo dotakli, nego nam značajno stvorili probleme i usporili razvoj.

Pretpostavljam da ovdje mislite na 1971. godinu i Hrvatsko proljeće, odnosno na represiju koja je uslijedila nakon pada Hrvatskog proljeća. Poznato je da je jedno od središta Hrvatskog proljeća bilo Zagrebačko sveučilište, odnosno studentski pokret. S obzirom na navedeno, što se u to vrijeme zbivalo u VEŠ-u?

Povijesna zbivanja u Hrvatskoj 1971. godine ili Hrvatsko proljeće, kako se to poslije nazivalo, mislim da zaslužuje da se o tome danas više piše kako bi mlađe generacije imale spoznaje o tome, jer mislim, da one o tome premalo znaju. Držimo se načela "tko ne pozna svoju prošlost ne može ni graditi svoju budućnost". To su razlozi koji su me naveli da o tome govorim pa i nešto napišem. Mislim da je to i naša zadaća, da mi koji smo bili aktivni sudionici tih povijesnih događanja iznesemo ono što znamo o tome, pa makar samo kao sjećanja i da iznesemo dokumente koje imamo, a dalje neka povjesničari istražuju. Uostalom u ondašnjem tisku se mnogo toga pisalo i to može biti podloga za istraživanje, ali aktivni sudionici na strani Hrvatskog proljeća 1971. morali su šutjeti ako su htjeli da ne ugroze egzistenciju svoje obitelji i sebe. Jednostavno ja to vidim kao svoju obvezu, tim više što mnogo kolega i sugrađana koji su tada bili sudionici svega toga danas više nisu među živima. Na prvom mjestu mislim na svoje kolege s Više ekonomske škole, ali i na druge sugrađane, da otmemo zaboravu i ljude i događaje koliko to možemo nakon skoro četrdeset godina. Naravno, ja mogu o tome govoriti onako kako se to događalo u Višoj ekonomskoj školi, ići u širinu bilo bi pretenciozno. Važno je, međutim, istaknuti da je Hrvatsko proljeće zaista bio široki pokret koji je pokrenuo ljude, dakle, ne samo sveučilištarce, i probudio svijest u ljudima o neravnopravnosti republika u Jugoslaviji, o eksploataciji Hrvatske, a mogu reći i o njezinoj pljački od strane Beograda. Pokret je uzbudio cijelu Jugoslaviju. U tome je uloga Matice hrvatske, kao najstarije kulturne institucije, bila ključna. Matica je imala ogranke po cijeloj Hrvatskoj, u poduzećima, školama, institucijama i drugdje. Tako organiziran nije bio nitko, čak i više od Partije, Socijalističkog saveza, sindikata itd. I u Varaždinu je središte pokreta bila Matica hrvatska. Matica je bila aktivna u Gimnaziji, u nekim školama,

kulturnim institucijama i među građanima. Kod nas u Višoj ekonomskoj školi postojao je vrlo jaki ogranak Matice jer smo svi profesori i predavači bili njezini članovi. Osim toga, mi smo od ranije imali kolegijalne i prijateljske veze s nekim profesorima s Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, pa kako je Ekonomski fakultet u Zagrebu, uz Filozofski i Pravni fakultet, bio jedan od nositelja pokreta 1971., samo da podsjetim da su tamo profesori bili Savka Dabčević-Kučar, Marko Veselica, Šime Đodan i drugi, normalno je da smo nastavljajući ranije veze i mi u tome sudjelovali. Naravno, znatno manjim dijelom, ali ipak smo bili dovoljno uključeni u ta događanja. Ovo osobito i jer smo u to vrijeme neki od nas već imali prijavljene doktorate te smo radili na njima, što nas je još više vezalo uz ove burne događaje. Nakon pada Hrvatskog proljeća nama u školi su na teret stavili dva “velika grijeha”. To su bila predavanje dr. Marka Veselice koje je održao u jesen 1971. u školi i štrajk studenata. Uz predavanje dr. Veselice veže se mnogo toga i ono predstavlja dobar odraz tadašnjeg vremena. Jedni su predavanje kasnije odobravali, drugi su smatrali da se moglo malo mirnije, a treći su govorili da nas “treba razjuriti”.

O ovim događajima se relativno malo zna. Možete li nam nešto više reći o spomenutom predavanju dr. Veselice i kasnije o štrajku studenata?

Do predavanja je došlo na poticaj partijskog sekretara koji je došao k meni i rekao: “Čuj, moramo se i mi uključiti, ne možemo samo sa strane gledati”. Danas mi je jasno da je on radio za dvije strane, no to je bilo vrijeme kada su održavana predavanja, skupovi i mitinzi po cijeloj Hrvatskoj pa sam smatrao da se i mi moramo uključiti u ta događanja. Meni se obratio jer je znao za moje dobre veze s kolegama sa Sveučilišta u Zagrebu i drugih institucija, iako je direktor škole bio prof. Stjepan Mihalić. Moj odgovor je bio da ja to mogu urediti. Rekao sam: “Sekretaru, mogu pozvati ili Sirotkovića (tada je Sirotković bio u Beogradu) ili Perišina (mislio sam na ekonomsku stranu, jer se nominalno “lupalo” da devize idu u Beograd, da mi ekonomski osiromašujemo), ili Marka Veselicu”. Odmah je rekao da to bude Marko Veselica s obrazloženjem: “To će biti interesantno predavanje na koje će ljudi doći”. Ja sam dogovorio predavanje s Markom što je on sa zadovoljstvom prihvatio jer je u tome vidio šansu širenja pokreta, ali i svoju afirmaciju kao lidera. Onda smo se još povezali s Društvom ekonomista Varaždina, tamo sam bio potpredsjednik, a jedan političar je bio predsjednik, tako da su Društvo ekonomista i Viša ekonomska škola organizirala predavanje koje se održalo u Školi. Uključivanjem Društva ekonomista željeli smo dati legitimitet svemu tome jer smo na predavanje osim studenata pozvali i građane i članove Društva ekonomista. Na predavanje je došla masa ljudi tako da svi nisu niti stali u dvoranu. Ono je imalo veliki

odjek u gradu. No, kao što sam rekao, nakon pada Proljeća, upravo je ovo predavanje predstavljalo naš glavni grijeh. Uz to, kada su na Zagrebačkom sveučilištu studenti masovno i bučno krenuli u štrajk, i naši studenti su se odazvali i organizirali štrajk u VEŠ-u. To su organizirali studenti koji su bili povezani sa zagrebačkim studentima, ali im se priključila masa studenata. Studentski štrajk u VEŠ-u trajao je svega jedan dan, ali i to je bilo dovoljno da nas se osudi.

Što se događalo nakon pada Hrvatskog proljeća i kako su se ti događaji odrazili na daljnji razvoj visokog obrazovanja u Varaždinu?

Nakon pada Hrvatskog proljeća članovi Matice su bili pod udarom i žestokim ispitivanjem. Posljedice progona "matičara" osjetili su mnogi građani, prof. Dugandžić i prof. Bišćan koji su tada vodili Maticu zasigurno najviše, no i neki nastavnici, direktori škola, suci, liječnici te drugi sudionici pokreta, na primjer braća Tomislav i Slavko Jagačić. Bilo je još pojedinaca koje bi valjalo spomenuti jer su tada saslušanja na policiji bila provedena nad mnogim građanima, a naročito intelektualcima. Mi u školi smo se isto našli pod udarom, počelo se nas posebno ispitivati oko studentskog štrajka i zašto i kako je uopće došlo do njega. SUBNOR, organizacija boraca iz Narodnooslobodilačkog rata, je zahtijevao da se s nama postupi radikalno. Nazivali su nas nacionalistima, "maspokovcima", "leglom kontrarevolucije" i govorili da "to leglo treba razoriti". U to vrijeme i meni su dali do znanja da će mi doći u pretres stana, ali nisu. Tri puta sam upitan: "Čujem da su te noćas uhapsili". Pretežno su to bile provokacije. Kada je kod susjeda Jagačića policija provodila pretres stana, a da se očuvam od tih opasnosti, spali sam časopise Hrvatski tjednik, Hrvatski gospodarski glasnik i Hrvatsko sveučilište osim jednog primjerka kojeg sam sačuvao jer je u njemu objavljen tekst o našim naporima da osnujemo Sveučilište u Varaždinu. To sam učinio jer bi me mogli, u slučaju da ih pronađu, za njih teretiti s obzirom da su iza Hrvatskog gospodarskog glasnika stajala braća Veselica koji su tada bili progonjeni od strane režima, odnosno akademik Supek s Hrvatskog sveučilišta koji je bio u nemilosti režima jer se smatrao nacionalistom. No, kada je Partija započela čistku pokazalo se da VEŠ predstavlja specifičan problem. Gradske partijske strukture su ubrzo shvatile da ih "ne možemo sve pobacati van jer će škola ostati bez nastavnika". Tako da lokalna nomenklatura nije bila za radikalno postupanje prema nama jer nas je trebala. Općenito, smatram da je u Varaždinu prevladavao jedan drugačiji, pomirljiviji stav nego, na primjer, u Čakovcu ili Koprivnici. Sigurno je razlog tomu što je pokret u Čakovcu bio snažniji. Tamo su prof. Dragutin Feletar, Tomislav Đurić i Ernest Fišer vodili Kulturno prosvjetno društvo Zrinski, a prof. Zvonimir Bartolić Maticu hrvatsku. Prof. Bartolić je i inače bio pod anate-

mom komunističkih vlasti od gimnazijskih dana. Po njima su represivni organi jako udarili i oni su imali težak put nakon 1971. Ali ovakav odnos prema *proljećarima* odražavao je i stav lokalnih partijskih struktura u tom lovu na “nacionaliste”. Iz politike se širila atmosfera da “svaka sredina mora u svojim redovima otkriti nacionaliste i raskrinkati ih”. Tako se pomalo širila histerija lova na “nacionaliste, maspokovce i matičare“. U to se vrijeme pojavila jedna zgodna krilatica, rugalica, da je jedan fakultet raščistio s nacionalizmom, naime ustanovili su «da onaj što je u podrumu radio na umnožavanju skripata i dr. bio zapravo nacionalist». U Čakovcu su u vrijeme progona pronašli tri puta više nacionalista nego u Varaždinu. Uzevši sve ovo u obzir, gotovo sam potpuno siguran u ocjeni da nas je lokalno partijsko rukovodstvo na neki način ipak amnestiralo. Način na koji smo mi bili pomilovani bio je da sami kažemo “nismo bili budni”. Kod nas se na tome stalo, nitko nije bio posebno kažnjavan za razliku od ovih u Zagrebu koji su bili zatvoreni i osuđeni. Međutim, nije nam se oprostilo. Direktor škole Stjepan Mihalić, sekretar organizacije SK, Zvonko Petrović, član Općinske konferencije SK Varaždin, Juraj Martinčević i ja koji sam tada obnašao dužnost predsjednika Savjeta škole, morali smo podnijeti ostavke. Mi smo se tada povukli i svaki za sebe intenzivirali svoje osobno usavršavanje i pisanje skripti i udžbenika, rad na doktoratima i tako stvarali uvjete za prerastanje VEŠ-a u Fakultet organizacije i informatike. Kroz godinu dana s progonom se uglavnom stalo. Tada se iz vrhova Partije općenito počelo govoriti da pokret nije bio tako široko prihvaćen u narodu, da se radilo samo o grupi huškača, studenata u Zagrebu, a pri tom se isticalo i da nije bilo studentskih štrajkova u Rijeci, Osijeku, Varaždinu itd. Iako u partijskom dokumentu kojim smo bili prisiljeni na ostavke piše da je “došlo do obustave nastave!” Mislim da je ova politika bila usmjerena prema Titu kako bi se prezentiralo da Hrvatsko proljeće nije bio toliko masovni pokret, a ujedno su time novi vođe htjeli prikazati Titu da su *sredili*, ustvari smirili situaciju. Tako je na kraju najozbiljnija posljedica tih događaja bila da smo nas četvorica, mogu reći ključnih ljudi VEŠ-a, morali dati ostavke, što nam je naređivala odluka Partijske organizacije, po nalogu Općinskog komiteta.

Profesore Ruža, upravo ste spomenuli časopis Hrvatsko sveučilište u čijem desetom broju je objavljen tekst prof. Vladimira Muljevića “Varaždin – budući sveučilišni centar”. Osim toga članka u tom broju je objavljeno još nekoliko Vaših članaka, Ivanke Štager, Ivice Grabara i Ivice Kunovića na tu temu. Koliko je projekt stvaranja Sveučilišta u Varaždinu bio blizu realizacije 1971?

Istina, prve informacije o mogućem osnivanju Sveučilišta u Varaždinu nalazimo u tiskovinama iz 1971. godine. U spomenutom broju časopisa

Hrvatsko sveučilište jedna cijela strana posvećena je tom pitanju i pitanju školstva u Varaždinu. Taj tekst pojavio se povodom posjeta rektora Sveučilišta u Zagrebu, akademika Ivana Supeka, zajedno s prof. Ivanom Rukavinom, predsjednikom Sveučilišne skupštine, te prof. Vladimirom Muljevićem, urednikom toga časopisa. Moram ovdje istaknuti mišljenje i stav akademika Supeka da Varaždin spada među one gradove u Hrvatskoj koji zaslužuju sveučilište, pa su se i razgovori u Varaždinu 1971. vodili u tom smjeru. Mislim da o tome mogu govoriti ne samo na temelju toga susreta, već i kasnijih susreta kada je akademik Supek bio predsjednik HAZU-a, o čemu također, mogu svjedočiti jer sam tada bio upravitelj Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu. U to vrijeme su postojale određene inicijative, sugestije, pa i konkretni prijedlozi da se u Varaždinu osnuje sveučilište. Ideja je bila da VEŠ preraste u Ekonomski fakultet, Viša tekstilna tehnička škola u Tehnološki fakultet, Viša rudarska geoistraživačka škola u Geotehničko-građevinski fakultet, da se povežu Vrtlarska škola iz Vinice s Visokim učilištem iz Križevaca u agrohortikularni studij, te da se povežu varaždinska Srednja muzička škola i čakovečka Pedagoška akademija u jedan pedagoški studij. Tako se tada o tome ne samo razmišljalo već i planiralo i vjerujem da bi mi to u dvije do tri godine i ostvarili. Međutim, došla su nepovoljno zbivanja 1971., pao je akademik Supek, a moja malenkost i direktor VEŠ-a Stjepan Mihalić također smo pali. Nakon što smo dali ostavke sve je stalo. Akademika Supeka, zbog njegova ugleda, nisu dirali, ali on jednostavno nije više imao moć djelovanja. O Sveučilištu u Varaždinu održana su kasnije još dva relevantna i kompetentna skupa kojima sam bio prisutan. Jedan je održan 3. lipnja 1997. u Varaždinskoj županiji o razvoju visokih učilišta u županiji. Početni stav bio je da se fakulteti i više škole objedine u jedno veleučilište. Naravno mi smo bili protiv toga jer teško stečeni uvjeti da osnujemo fakultet, steknemo pravo provođenja poslijediplomskih studija, provođenje postupka za stjecanje doktorata i druge prerogative članice sveučilišta bile su značajne prednost za nas, ali i za Varaždin. Razumljivo, toga se nismo smjeli odreći, spustiti se razinu niže, u veleučilište. Drugi skup održan je u Gradskoj vijećnici u Varaždinu pred 8 ili 9 godina kojem su bili prisutni i predstavnici Visokog učilišta iz Križevaca i Pedagoškog studija iz Čakovca. Svi smo bili suglasni da zajedno idemo na osnivanje Sjeverozapadnog sveučilišta sa sjedištem u Varaždinu. I od toga, na kraju, nije bilo rezultata. Valja pri tom istaknuti da je nakon osnivanja FOI-a naš stav bio da je bolje ako fakultet ostane dio Zagrebačkog sveučilišta. Naime nakon osnivanja sugerirano nam je da ostanemo sastavnica Sveučilišta u Zagrebu, s obrazloženjem "da je ono poznato od Beča do Kalifornije" i da će to biti naša prednost kada na diplomama FOI-a piše Sveučilište u Zagrebu. Zato smo tako postupili.

No ti argumenti danas, nakon 30 godina, ne stoje u kontekstu postojanja 7 ili 8 sveučilišta u Hrvatskoj. Dapače, ako danas sveučilišta imaju gradovi poput Dubrovnika, Pule i Zadra, a i u Koprivnici se govori o osnivanju sveučilišta, smatram da protivljenje osnivanju Varaždinskog sveučilišta više nema opravdanje i da bi i Varaždin, također, trebao osigurati da konačno postane sveučilišni grad. Pri tom bi naveo mišljenje akademika Supeka da uz četiri sveučilišta u Hrvatskoj, Dubrovnik i Varaždin trebaju postati novi sveučilišni centri. Doduše na našem fakultetu i danas se drže onog prvobitnog stava, ali mislim da su tu ukalkulirani i neki osobni interesi.

Vratimo se malo unatrag na osnivanje Fakulteta organizacije i informatike. Spomenuli ste kod drugog pitanja da se o tome počelo razmišljati oko 1965. godine. Kako je točno tekao proces osnivanja fakulteta, kolika je bila potpora njegovom osnivanju i kako je uopće došlo do osnivanja u to vrijeme tako specijaliziranog studija?

Kao što sam rekao, razmišljanja i planiranja o prerastanju VEŠ-a u fakultet datiraju tamo negdje od 1965. godine kada smo mi mlađi profesori počeli s radom na doktoratima. Rekao bih počelo se sustavno: doktoratima steći kadrovske uvjete, prostor smo imali, a postupno smo opremali i školu. Na postupnost smo bili prisiljeni i jer se u međuvremenu događalo sve što smo naveli vezano uz Hrvatsko proljeće. Dugogodišnje pripreme intenzivirali smo 1973. godine. Tada sam ja bio izabran po drugi puta za direktora Više ekonomske škole (prvi puta sam bio na toj funkciji 1969/70.). Radilo se o izuzetno zahtjevnom poslu, morali smo izraditi elaborat, obilaziti različite institucije i općenito lobirati na raznim stranama za osnivanje fakulteta. U tome nam je mnogo pomogla i podrška koju smo imali od strane Grada, sindikata, Gospodarske komore i u konačnici od Partije. Upravo je podrška svih lokalnih struktura, kao i veliko zalaganje cijelog kolektiva i brojnih pojedinaca poput prof. Težaka, rektora Vranjtzkoga, prorektora Ivoša i ostalih bila presudna da uspijemo jer su s druge strane postojali veliki otpori osnivanju fakulteta na republičkoj razini. Nakon što je elaborat o prerastanju VEŠ-a u FOI bio prihvaćen u kolovozu 1974. "od strane udruženog rada", tada smo mogli pristupiti osnivanju Fakulteta 18. 12. 1974. godine. Što se tiče posljednjeg dijela pitanja, počeci studija informatike, što je vidljivo i prema podacima u našim monografijama, postoje u VEŠ-u već od 1969. Međutim, učenje za rad na računalnim strojevima počelo je ranije. Na temelju mišljenja profesora VEŠ-a koji su došli iz poduzeća i drugih institucija na školu počelo se podučavati studente za rad na tadašnjim računarskim strojevima. Polazili smo od stanovišta da naš diplomant kada dođe u poduzeće mora znati raditi na računskim strojevima. Uveden je i kolo-kvij iz rada na računskim strojevima. Kasnije su uvedeni računovodstveni

strojevi, da bi prvi kompjutor, tzv. sustav "Bull", uveli 1969. godine. Tada je već bio uhodan studij "Privredne informatike" u VEŠ-u. Ukratko, to je bio put do studija informatike, danas informacijskih znanosti. Postojao je još jedan razlog za ovakvu orijentaciju. Tadašnji ministar prosvjete Stipe Šušvar bio je veliki protivnik osnivanja novih škola, fakulteta i sveučilišta, pa je izborio da se zakonski regulira da na jednom sveučilištu ne mogu biti dva istovrsna studija. To je bilo upereno protiv nas, Dubrovnika i Pule koji su potpadali pod Sveučilište u Splitu, odnosno Rijeci. Kako smo mi već od ranije bili orijentirani na informatiku, programom smo utvrdili da se novi fakultet orijentira na organizaciju i informatiku. Što se uostalom pokazalo ispravnim jer smo tada bili jedini fakultet za informatiku. Tako smo izbjegli zamku da nas se zaustavi u razvoju zato što bi, tobože, imali istu orijentaciju kao Ekonomski fakultet u Zagrebu. Dubrovnik i Pula orijentirali su se na turizam i slično, kao mi, izbjegli zamku "dva istovrsna fakulteta na jednom sveučilištu".

Ne možemo ne spomenuti Vašu ulogu u proslavi 800. godišnjice proslave prvog spomena grada Varaždina. Radilo se o značajnoj obljetnici koja je obilježena velikim znanstvenim skupom pod pokroviteljstvom tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, a kasnije je tiskan i veliki zbornik. Kako je uopće došlo do pokretanja ovog projekta i što je on značio za grad?

Poticaj za obilježavanje 800. godišnjice prvog spomena grada Varaždina došao je od strane Grada. Ustvari, koliko je meni poznato ideja za obilježavanje ove obljetnice došla je od prof. Mirka Androića, tadašnjeg direktora Arhiva u Varaždinu. Ovu ideju je predsjednik općine Ćiro Grabovec prihvatio i snažno se založio da se ovako velika obljetnica obilježi na dostojan način. Tako je općina Varaždin zajedno s Akademijom započela organizaciju skupa. U tu svrhu je 1979. osnovan široki odbor za čijeg sam predsjednika bio izabran stjecajem okolnosti. Ja sam naime želio i na prvom sastanku predložio akademika Mohorovičića za predsjednika Organizacijskog odbora, ali on je to otklonio jer nije mogao dolaziti svaki tjedan u Varaždin što je bilo potrebno zbog veličine projekta. Projekt je obuhvatio tada sve relevantne osobe iz područja znanosti, kulture i umjetnosti koji su održali izlaganja na znanstvenom skupu od 1. do 3. listopada 1981., a dvije godine kasnije smo tiskali njihove referate u Varaždinskom zborniku koji i danas predstavlja izvanredan izvor za proučavanje povijesti Varaždina, ali i tadašnjeg stupnja razvoja grada. Zatim je 1983. osnovan i Zavod za znanstveni rad JAZU (HAZU) u Varaždinu čiji sam bio prvi upravitelj, i koji je u dosadašnjih trideset godina djelovanja dao veliki doprinos istraživanju naše kulturne i umjetničke baštine, te povijesti našega područja. Zavod je

do danas izdao preko 40 izdanja, od kojih bi posebno istaknuo tiskanje knjige Rudolfa Horvata Povijest grada Varaždina i reprint djela Anutna Vramca, a do sada je izašao i 21 broj znanstvenog časopisa Radovi. Ističem da je rukopis Rudolfa Horvata čekao objavljivanje od 1942. godine, da bi nam tek 1990. uspjelo to djelo tiskati.

Na kraju, kako Vi kao jedan od osnivača doživljavate i ocjenjujete ulogu FOI-a u razvoju grada Varaždina?

U svakom slučaju FOI je mnogostruko doprinio razvoju Varaždina na svim područjima, bilo da govorimo o visokoobrazovnom, znanstvenom, kulturnom ili ekonomskom aspektu razvoju grada. VEŠ i kasnije FOI bili su sudionici u važnim zbivanjima, ne samo u gradu i našoj regiji, već i na nacionalnoj razini u sveučilišnom životu gdje smo prvi uveli studij informatike. Naša institucija sudjelovala je i u općim društvenim i političkim zbivanjima od svojeg osnivanja, ne samo 1971. godine, već opet 1991. i kasnije u Domovinskom ratu u kojemu je sudjelovalo više mlađih kolega. Posebno bih istaknuo ulogu i značenje FOI-a za razvoj drugih visokoškolskih i znanstvenih institucija, s obzirom na njihovu važnost i opravdanost osnivanja koja daleko prelazi značenje samih tih institucija. Kada se osnivaio Geotehnički fakultet u Varaždinu, zbog neadekvatnog broja nastavnika, nama se obratio dr. Ivan Gotić s pitanjem kako da taj problem riješi. Naš je prijedlog bio da neki naši profesori mogu predavati i na Geotehničkom fakultetu. Tako se našlo rješenje da smo sklopili sporazum da neki profesori rade pola radnog vremena kod nas, a pola radnog vremena kod njih i na taj način je Geotehnički fakultet stekao potreban broj profesora. Za Višu tekstilnu školu također su nuđena ista rješenja. Jedan od naših nastavnika bio je i direktor te škole. Nažalost, ova tekstilna škola se nije održala kao samostalna visokoškolska institucija. Nadalje, FOI je osnovao Zavod za ekonomiku koji je radio značajne projekte za poduzeća i druge institucije. U početku Zavod je radio u sastavu VEŠ-a, poslije u okviru Fakulteta, da bi se na kraju izdvojio u samostalnu istraživačku i projektantsku organizaciju koja se samostalno razvijala (dalje se dijelila izdvajanjem informatičara itd.). Osim toga, bilo je i drugih situacija da se od Fakulteta tražilo da dade osobu za direktore nekih problematičnih poduzeća i slično, što je i učinjeno. Konačno, pri osnivanju Zavoda za znanstveni rad JAZU (HAZU) Varaždin i njegova razvoja, kao i u poslovima koji su prethodili tome, mislim ovdje na organizaciju znanstvenog skupa iz kojeg je nastao Zavod, o čemu smo već pričali s obzirom na moju ulogu u svemu tome, sudjelovali su i ostali profesori s FOI-a. Nažalost od mojih izuzetno vrijednih kolega s kojima sam radio na razvoju VEŠ-a i kasnije na osnivanju i razvoju FOI-a mnogih više nema među živima. Život teče dalje, kako se to obično kaže,

što se potvrđuje i u slučaju našeg Fakulteta koji se nezaustavljivo razvija pod vodstvom mlađih kolega koji potvrđuju pravilo “ako učenik ne postane bolji od učitelja, učitelj je bio loš”.

DRUŠTVO POVJESNIČARA GRADA VARAŽDINA
I VARAŽDINSKE ŽUPANIJE

UDK 94(497.5-37Varaždin)
ISSN 1848-0837

**HISTORIA VARASDIENSIS
ČASOPIS ZA VARAŽDINSKU
POVJESNICU**

1

VARAŽDIN, 2011.

Nakladnik / Publisher

Društvo povjesničara grada Varaždina i Varaždinske županije

Za nakladnika / For the Publisher

Spomenka Težak

Uredništvo / Editor's board

Rajko Guščić, prof. (Varaždin)	Magdalena Lončarić, prof. (Varaždin)
dr. sc. Vladimir Huzjan (Varaždin)	MSc Ivan Obadić (Zagreb)
mr. sc. Suzana Jagić (Ivanec)	Spomenka Težak, prof. (Varaždin)
Ivančica Jež, prof. (Ludbreg)	dr. sc. Hrvoje Petrić (Zagreb)
mr. sc. Siniša Krznar (Zagreb)	Kruno Sudec (Varaždin)

Kontakti Uredništva / Editor's office

Franjevački trg 6, 42 000 Varaždin; tel/fax. 042/658 762;
e-mail: historiavarasdiensis@gmail.com

Glavni i odgovorni urednici / Editors in Chief

dr. sc. Hrvoje Petrić, MSc Ivan Obadić

Savjet časopisa / Journal's council board

dr. sc. Juraj Belaj (Zagreb), dr. sc. Neven Budak (Zagreb), dr. sc. Dragutin Feletar (Koprivnica), mr. sc. Ernest Fišer (Varaždin), PhD Zoltán Gózszy (Pečuh), dr. sc. Željko Holjevac (Zagreb), Siniša Horvat, prof. (Varaždin), dr. sc. Andrej Hozjan (Maribor), Damir Hrelja, prof. (Varaždin), dr. sc. Mira Kolar-Dimitrijević (Zagreb), Miroslav Klemm, prof. (Varaždin), dr. sc. Nevenka Krklec (Varaždin), dr. sc. Mirjana Matijević-Sokol (Zagreb), dr. sc. Janko Pavetić (Varaždin), prof. emeritus Franjo Ruža (Varaždin), akademik Franjo Šanjek (Zagreb), Marina Šimek, prof. (Varaždin), mr. sc. Eduard Vargović (Varaždin), PhD Leopold Toifl (Graz)

Grafički urednik / Graphic editor

Kruno Sudec

Naklada / Copies

300

Priprema i tisak / Layout and Print

Tiskara Zelina d. d. - Sv. Ivan Zelina

Časopis izlazi jednom godišnje. Cijena primjerka iznosi 100 kuna.

Časopis se objavljuje novčanom potporom Grada Varaždina, Varaždinske županije, Vindije d. d. i Bernarde Nova d. o. o.

Korice: Kartuša sa Sotterova atlasa iz 18. st. koji se čuva u Državnom arhivu u Varaždinu

Autor i oblikovanje korica: Kruno Sudec

Konačno oblikovanje i priprema korica za tisak: Studio Fotak